

”Flyktingvännerna” – altruism, attityd-konsistens och sociala profil

JOSE ALBERTO DIAZ

Juridiska institutionen, Uppsala universitet

1 Problemformulering

Omfattande forskningsinsatser har ägnats åt att klarlägga svenskarnas attityder mot invandrare och flyktingar (Lange och Westin 1984, 1993; Westin 1989), med särskild fokusering på intolerans. Kopplingen mellan högerextremismens organisationer och ideologi å ena sidan, och främlingsfientlighet å den andra har analyserats från olika perspektiv (Lodenus och Larsson 1991, Löow 1993). En teoretisk referensram för analysen av främlingsfientlighet har nyligen diskuterats av Diaz (1994). Flyktingfrågan har även diskuterats intensivt i den offentliga debatten. Det s k ”flyktingmotståndet” har blivit föremål för systematisk analys av Fryklund och Petersson (1989).

Men en aspekt som inte har specialstuderats och framfört allt inte diskuterats tillräckligt i sammanhanget är de opinions- och handlingstendenser som är positiva till flyktingar och invandrare. Vi vet för lite om dess omfattning och karaktär. Den offentliga debatten ger lätt intrycket att det flyktingvänliga ställningstagandet, som dominerar i medierna och politiken, bygger på en orealistisk uppfattning både om den faktiska variationen i folkopinionen och om möjligheterna att påverka den i ”rätt” riktning. Det lär alltså finnas skäl för att öka vår kunskap om hur den positiva opinionen i invandringsfrågan gestaltar sig inom de breda folkgrupperna, och hur denna opinion relateras till sociala förhållanden och andra faktorer.

Ty svenskarnas humanism och generositet i flyktingfrågan har satts på prov av det pågående migrationstrycket. Politikernas trovärdighet i flyktingfrågan har ständigt ifrågasatts av solidaritetsorganisationer och det flyktingvänliga mediaetablissemanget. Socialdemokraterna i regeringsställning blev hårt kritiserade 1989 då de fattade det första policybeslutet som gick emot den politiskt ”korrekta” tolkningen av den s k ”generösa flyktingpolitiken”, en tolkning som de själva hade bidragit till att cementera. Senare, under Carl Bildts regering, var det folkpartiets tur att sitta på de anklagades bänk av samma skäl.

Frågan är hur det egentligen förhåller sig med svenskarnas positiva inställning till flyktingar och invandrare. I dagens Sverige, med ett sam-

hällsklimat präglat av ekonomisk nedgång, finansiell kris i välfärdssystemet och kritik av flyktingförhållanden, är det inte svårt att hitta sociologiska förklaringar till en negativ opinion mot ökad invandring. Men hur förklarar man en positiv inställning? Ett sätt är att uppfatta en sådan inställning som ett uttryck för ett ideologiskt eller moraliskt ställningstagande, som en plikt att hjälpa andra människor. Till en del handlar det om att hjälpa människor som lider nöd av olika slag eller förföljelse i andra länder att komma till Sverige. En sådan inställning innebär en form av altruism, som borde skiljas från en allmänt positiv inställning till invandring. Medan den senare inställningen implicerar ett önskemål om "oförändrade" invandringsförhållanden – kanske med en del förbehåll eller mindre restriktioner – innebär en altruistisk ståndpunkt att man kritiserar den gällande politiken för en fortgående brutalisering. Man beklagar Sveriges moraliska svek mot humanistiska grundvärden när man inte tar emot tillräckligt många flyktingar.¹

En teoretisk utgångspunkt i denna analys är att begreppet "flyktingaltruism" på ett fruktbart sätt fångar en viss typ av generösa attityder mot invandring och flyktingar. Altruismens viktiga roll för samhällslivet har analyserats i en omfattande samhällsvetenskaplig litteratur. För klassiska tänkare innebär "altruism" osjälvisk vilja att hjälpa andra (Comte), eller en vilja att bidra till samhällets bästa (Durkheim). I moderna klassiker definieras en altruistisk handling enligt flera kriterier. Altruistisk är en handling som riktas mot att hjälpa andra, som är frivillig, inte ger materiell belöning och innebär en viss risk eller förlust. (Oliner och Oliner 1988). Altruismens viktiga roll för sociala relationer och särskilt för s k "helping behavior" har analyserats i en omfattande empirisk litteratur.² Altruismen har också tolkats som en form av rationell handling från ett Rational Choice-perspektiv.³

I denna uppsats avser jag inte att utveckla en modelldiskussion eller teoriansats kring begreppet "altruism" tillämpat på invandringsförhållanden. Uppsatsens syfte är både analytiskt och empiriskt. Jag använder mig av begreppet "altruism" som ett tentativt redskap för en kategorisering och tolkning av bestämda attitydmönster i invandringskontexter. För detta syfte, definieras *flyktingaltruism* här som *ett attitydmönster som innebär både en särskilt positiv inställning till en viss kategori av människor (flyktingar), och en stark vilja att hjälpa dem*. Och det handlar om en vilja som inte låter sig påverkas av egna (subjektiva eller kollektiva) intressen och socioekonomiska villkor i ett läge där många eftersträlvade resurser (jobb, bostäder, välfärdsförmåner) minskar och konkurrensen om dem hårdnar.

Särskilt suggestivt är att tolka denna form av altruism som en inställning där ett moraliskt påbud att hjälpa andra människor fungerar som ett slags *kategoriskt imperativ* i kantiansk mening.⁴ Dvs plikten att hjälpa

andra (här invandrande människor) skall inte vara beroende av våra behov eller förändrade omständigheter. Som den altruistiska ståndpunkten ofta uttrycker sig i debatten: vår plikt att hjälpa (flyktingarna) ”skall inte vara beroende av konjunkturen”.

2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att bidra till att klarlägga den sociologiska dimensionen och profilen i den företeelse som här kallas ”flyktingaltruism”. De frågor vi ska försöka ge ett svar på är: Hur många medborgare som omfattar den altruistiska inställningen? Hur många vill ta emot fler flyktingar? Hur många anser att invandringsbestämmelserna är för hårda och borde mjukas upp? Artikeln presenterar också en explorativ analys av inkonsistenta attityder hos flyktingvänliga svenskar, samt en analys av sambandet mellan ett flertal möjliga förklaringsfaktorer och de två ovannämnda attitydpåståendena. Sambandet med tre typer av faktorer specialgranskas: individfaktorer (kön, ålder, etnisk bakgrund); socioekonomiska faktorer (sysselsättning, yrkesstatus, inkomster, sysselsättningssektor, fackligt medlemskap); och sociala faktorer (umgänge, hushållsstruktur, boende, familjeförhållanden, stadsmiljön). En multivariat analys undersöker kausala samband mellan dessa faktorer och attityder mot invandring. En beskrivning av de i analysen använda indikatorerna presenteras i nästa avsnitt.

3 Datamaterial och variabeldefinitioner

Flera opinionsmätningar har på senare tid ställt frågor om svenskarnas inställning till invandrapolitik och flyktingar. Datauppgifterna till denna analys är hämtade från en opinionsmätning som gjordes i maj 1993 av opinionsinstitutet SIFO i Stockholm. Ett representativt urval av 1030 i Sverige bosatta individer mellan 18 och 75 år intervjuades vid det tillfället.

Flyktingaltruism uppskattas med hjälp av ett par relaterade attitydmätningar. I denna analys använder vi oss av två enkla intervjufrågor som ger oss relevant information om en person har eller inte har flyktingaltruiska attityder. Frågorna består av följande två påståenden som respondenterna uppmanades ta ställning till: 1) ”Anser du att bestämmelser om invandring till Sverige borde bli strängare, oförändrade eller lättas upp?” och 2) ”Har du en uppfattning om att Sverige tagit emot invandrare i alltför stor omfattning, eller har det skett i ungefär lagom omfattning eller borde vi ta emot ännu fler?”.

Medan det första påståendet fokuserar på invandringens regler, handlar det andra om invandringens volym. Båda påståendena syftar alltså på invandringen, inte på flyktingfrågan. *Men i dagens Sverige kopplas invandringensproblematiken uteslutande till flyktingmigrationen.* När man diskuterar regler, storlek eller kostnader för det pågående migrationstrycket relaterar de flesta människor dessa frågor till flyktinginvandringen.

Angående det andra påståendet som fokuserar på inställning till "invandrare" görs här en liknande tolkning. Få personer kopplar idag ihop föreställningen om att "Sverige tar emot för många invandrare" med den gamla arbetskraftsinvandringen från 60-talet. I dagens Sverige kopplar de flesta denna frågeställning till flyktinginvandringen.⁵

Svenskarnas uppfattningar om invandrarnas (positiva eller negativa) roll i samhället definierar vi med en enskild fråga om huruvida intervjupersonerna anser att invandrarna är till nackdel eller till fördel för samhället. Det påstående respondenterna fick ta ställning till var följande: "Tror du att det är till övervägande fördel eller nackdel att vi tagit emot invandrare i den omfattning som skett?". Svartalternativen var tre: till nackdel, till fördel och tveksam/vet ej.

Analysen avser också att titta på hur ett flertal relevanta faktorer samvarierar på ett bestämt sätt med positiva attityder till invandringen. Vi testar tre modeller som kan tänkas förklara positiva attitydmönster. Modell 1 (M1) innehåller tre individuella variabler: kön, ålder och etnicitet (svensk eller invandrare⁶). Modell 2 (M2) består av socioekonomiska faktorer som (utbildning), yrkesposition, inkomst och sysselsättning. Sist har vi Modell 3 (M3) som består av sociala faktorer som civilstatus, familjenätverk, umgänge med invandrare, boendeförhållanden och stadsmiljö.

4 Hur omfattande är flyktingaltruismen?

Den första frågan, som här används som indikator på flyktingaltruism, mäter attityder till reglerna för invandring. En majoritet (67 procent) av de som deltog i SIFO-undersökning 1993 ansåg att bestämmelserna om invandring till Sverige borde vara strängare, medan var femte svarande tyckte att reglerna borde förbli oförändrade. Endast en på tjugo (5 procent) ville att det skall vara lättare att immigrera till Sverige. Den andra frågan avser inställning till antalet invandrare som Sverige tagit emot. Mer än hälften (55 procent) ansåg att Sverige tagit emot för många invandrare, medan en knapp tredjedel (31 procent) ansåg att invandringen ägt rum i lagom omfattning. Åtta procent ville att Sverige skall ta emot fler invandrare.

Underskattar inte denna SIFO-mätning altruismen i invandringensfrågan? Med hjälp av tidigare attitydundersökningar kan man få en ungefärlig

uppfattning om hur opinionen i denna fråga har utvecklats under de senaste tio åren. Westin och Langes arbeten utgör här självklara källor (Lange och Westin 1984, 1993; Westin 1989). Vid tre tillfällen har Lange och Westin gjort mätningar av svenskarnas inställning till invandring. Vid den senaste mätningen (1993) ansåg 10 procent av de svarande att reglerna för invandring borde lättas upp, vilket är dubbelt så många som i SIFOs undersökning. Icke desto mindre, utgör denna grupp en minoritet av de svarande i båda undersökningarna. Mellan undersökningstillfällena 1981, 1989 och 1993 förekommer endast mindre variationer i fråga om andel respondenter som önskar att bestämmelserna om invandring skall lättas upp. Skillnaderna är avsevärt större i fråga om den motsatta åsikten; att bestämmelserna bör bli strängare. År 1993 ansåg 61 procent av de svarande att så borde bli fallet. En sådan åsikt omfattades 1989 endast av 42 procent av de svarande. Vid alla tre undersökningstillfällena var det mindre än en på tio som tyckte att man borde tillåta fler invandrare att komma till Sverige. Svaren på denna fråga visar en positiv opinionsutveckling. Jämfört med de två tidigare mätningarna, ansåg 1993 något fler att Sverige borde ta emot fler invandrare.

Vi har två valmöjligheter om vi vill konstruera ett mått på flyktingaltuism. Vi kan välja att använda ett strängare mått, som bygger på konsistenta ställningstaganden till båda attitydspåståendena. Flyktingaltuismen är då begränsad till en ganska liten del av befolkningen. *Det är endast 3,7 procent svenskar som både vill lätta upp reglerna för invandring och ta emot fler invandrare.*

För vidare analys väljer vi i denna artikel att konstruera ett svagare mått på flyktingaltuism. Ett sådant mått konstrueras av de svarsalternativ som indikerar en vilja att lätta upp invandringsreglerna och/eller en vilja att ha fler invandrare i Sverige. Enligt detta sätt att mäta, är 10,4 procent av svenskarna flyktingaltuister.

5 Flyktingvännernas ”attitydkonsistens”

Vi förväntar oss en viss konsistens i attityderna hos de svarande, dvs att de flesta som vill ta emot fler flyktingar, också anser att reglerna för invandring bör lättas upp. Ty en sådan regeländring kan medverka till att fler invandrare får komma till Sverige. Ett sådant attitydmönster kan anses vara en manifestation av det som inom samhällsvetenskaplig forskning betecknas som ”attitude consistency”.⁷

I tabell 1 visas en korstabulering av de två variabelerna. Det första vi kan konstatera är att vårt antagande om konsistenta attityder får begränsad stöd i materialet. *Endast 44 procent av de som anser att Sverige bör ta emot fler invandrare, vill att invandringsreglerna lättas upp.* Intressant i

sammanhanget är att så många som 36 procent av de som vill ta emot fler anser att invandringsreglerna inte bör förändras. Och detta i ett läge där en skarp kritik riktas mot de gällande invandringsbestämmelserna, som målas upp som en "hjärtlös" skärpning av tidigare generösa regler.

Mer anmärkningsvärt är att *en femtedel av respondenterna visar sig ha en attityd som är klart inkonsistent. Denna inställning rymmer en märklig motsättning hos de som anser att Sverige bör ta emot fler invandrare, men samtidigt vill ha strängare regler för invandring.*

En möjlig tolkning av de inbördes oförenliga attityderna är att en del av dem som vill öka invandringen, anser att det är "fel" människor som släpps in idag. Av den anledningen kan en del kanske tycka att en ändring av reglerna i restriktiv riktning är nödvändig. Man har kanske bestämda preferenser för vissa andra invandringsgrupper. Möjligen är det från dessa grupper som man önskar sig fler invandrare.

En annan tolkning kan vara att det helt enkelt handlar om en inkonsekvens hos de svarande. Personer som säger sig vilja ta emot fler invandrare tar helt enkelt inte full konsekvens av sina åsikter. En sak är att uttala sig altruistiskt om abstrakta invandringsvolymen och i samband med det kritisera gällande regler och myndighetsbeslut ägnade åt att få kontroll över invandringen. En helt annan sak är att ta ställning till den konkreta frågan om de regeländringar som behövs för att fler ska få komma till Sverige. Många flyktingaltruister lär inte vara beredda att ta det steget.

I samma tabell presenteras ytterligare en dimension av attitydkonsistensen. Här korstabuleras frågan om man vill ta emot fler eller färre invandrare med frågan om invandrarna är till nackdel eller fördel för Sverige. Återigen förväntar vi oss att de sanna flyktingvännerna anser att invandring är till fördel. Men attitydbilden är inte så entydig. Visserligen visar tabellen att majoriteten av de som vill att fler ska få komma till Sverige (71 procent) anser att "invandrarna är till fördel för Sverige". *Men de inkonsistenta attityderna uppgår i detta fall till nästan 30 procent av de invandringsvänliga respondenterna.*

Ytterligare samband illustrerar andra dimensioner av inkonsistenta attityder vid bivariata korstabuleringar. Kort sammanfattat kan följande resultat rapporteras. Endast en fjärdedel (26 procent) av de som tycker att invandrarna är till fördel, anser att Sverige borde ta emot fler. En överväldigande majoritet inom denna invandrarvänliga opinion anser att invandringen är lagom stor. Tittar vi på hur många positivt inställda respondenter som vill att reglerna för invandringen ska lättas upp, så att flera får komma in, visar det sig att de bara utgör 17 procent. Viktigt att notera är att mer än *en tredjedel (35 procent) av dem som anser att invandrare är till fördel för Sverige faktiskt vill ha strängare invandringsregler.* Alltså: personer som har en positiv syn på de i landet bosatta invandrarna är inte

särskilt entusiastiska varken till att låta flera nya invandrare komma in eller att lätta upp gällande invandringsregler.

Attityderna är klart mindre inkonsistenta i det motsatta opinionslägret. Bland personer som är negativt inställda till invandrarna (dvs anser att de är till nackdel för Sverige) redovisas inkonsistenta attityder på en betydligt lägre nivå. Nästan ingen i denna kategori önskar sig att flera människor skall få komma in eller att bestämmelserna skall mjukas upp. Majoriteten (85 procent) av de som anser att man skall försöka "förmå dem att flytta från Sverige", anser också att invandringen är för stor.

En annan intressant attitydbild hittar vi hos de respondenter som inte vill att Sverige skall "köra ut dem". Bland de som svarade att invandrarna skall få stanna i Sverige finner man att en stor majoritet (65 procent) anser att reglerna för invandringen skall vara strängare. Samtidigt anser nästan hälften (47 procent) att invandringen idag är alltför stor.

En rimlig tolkning av dessa resultat är att *en klar majoritet inom den invandrarvänliga opinionen inte har en särskilt positiv (dvs altruistisk) ställning till invandringspolitiken*. Tvärtom! Många är för strängare regler och för att inte låta fler invandrare komma till Sverige. Med andra ord: en klar majoritet i den "invandrarvänliga" opinionen förefaller inte vara särskilt altruistisk när det gäller de aktuella invandringsförhållandena, som främst rör flyktingrörelserna. Bland de som anser att invandrare är till fördel för Sverige kan endast 25 procent karakteriseras som altruister enligt vår definition ovan. Och man finner endast 12 procent altruister bland de som vill att invandrarna skall få stanna, dvs de som *inte* vill "köra ut dem".

6 Vilka är flyktingaltruister?

Hur samvarierar individuella, socioekonomiska och sociala faktorer med attityder till invandring?

Låt oss börja med att undersöka hur bestämda *individuella egenskaper* fördelar sig mellan de som är flyktingaltruister och de som inte är det. Tittar man på könsskillnader visar det sig att kvinnor har en klart mer altruistisk inställning till flyktingar än män. Det har däremot inte yngre personer. Flera i åldersintervallet 30–49 år är altruister än personer i andra åldersgrupper. Mot vår förväntan, visar det sig att det faktum att man har en etniskt avvikande bakgrund tycks spela liten roll när det gäller invandringsaltruistiska attityder.

När det gäller *socioekonomiska faktorer* skiljer sig attityderna delvis beroende på inkomstnivåer. Personer med hög inkomst ($\geq 20\ 800$ kronor) har en något mer positiv attityd än andra inkomstgrupper. De som arbetar

deltid visar sig vara mer positiva än de som jobbar heltid, eller inte rapporterar sysselsättning.

Tittar vi på attitydskillnader mellan yrkeskategorier kan följande nämnas. Personer med arbetarstatus är klart minst altruistiska, följda av egna företagare. Som väntat finns det flest altruister bland tjänstemännen (15 procent). Följaktligen är också Tco/Saco-medlemmar i större utsträckning altruister än andra. Sysselsättningssektorn är också viktig för attityder mot invandrare. Betydligt fler har positiva attityder bland de som arbetar inom den offentliga sektorn än bland de som arbetar inom den privata sektorn.

Kulturellt kapital har också stor betydelse för attityder till flyktingar. Bland dem som är högskoleutbildade är 22 procent flyktingsaltruister. Endast 6 procent har samma attityd bland de som har real- och grundskolan.

Resultaten ovan stämmer överens med Westins och Langes analys av svenskarnas inställning till invandring. Vid tidigare attitydundersökningar (Lange och Westin 1984, Westin 1989) har man konstaterat att motståndarna till invandringen är överrepresenterade bland de äldre, män, arbetare och lågutbildade. Men sambanden rapporterades vara genomgående svagare 1987 än 1981, vilket pekade på en "genomgående och konsekvent" förändring av opinionen i positiv riktning i alla samhällsskikt och sociala positioner (Westin 1989:34).

När det gäller *sociala faktorer* är en rimlig arbetshypotes att individer som har större sociala resurser i form av familjenätverk har en mer positiv attityd till flyktingar än de som inte har det. Personer med sociala resurser (t ex de som har partner och barn) har kanske en viss personlig trygghet som gynnar utvecklingen av mer generösa attityder mot invandrade främlingar. Och tvärtom: socialt depriverade personer saknar personlig trygghet och intar därför en mer skeptisk hållning mot främlingar. Datamaterialet ger denna hypotes ett något ambivalent stöd. Data om familjeförhållanden visar ingen attitydskillnad som beror på om man har en partner (gift/sambo) eller ej. Däremot uppvisar de som har små- och skolbarn en något mer generös attityd än de som inte har barn.

Huruvida boendeförhållanden spelar någon roll i sammanhanget kan undersökas via fördelningen av respondenternas svar efter upplåtelseformer. Svarsfrekvensen visar att de som bor i hyreslägenhet och bostadsrättsradhus har en mer positiv attityd till invandringen än de som bor i villa.

En annan viktig skillnad finns mellan de som *umgås med invandrare* och de som inte gör det. Som väntat, visar resultaten att de som umgås med invandrare både på arbetsplatserna och fritiden (ca 52 procent) har en klart mer generös attityd till invandring än de som inte gör det. Bland de som inte umgås med invandrare kan endast 5 procent definieras som "altruister", vilket kan jämföras med 15 procent i den kategori som har kontakter med invandrare. Observera att andelen som är altruister i hela samplet är 10 procent.

7 Umgås flyktingaltruister mer med invandrare än andra?

Tabell 2 visar sambandet mellan attityder till invandring och umgänge med invandrare. Frågeställningen är huruvida de respondenter som företräder en positiv inställning till invandring har mer kontakt med de nyanlända invånarna än de svenskar som är mindre positiva eller negativt inställda till invandringen. Arbetshypotesen är här att det finns ett positivt samband mellan dessa variabler. Ju större umgänge, desto positivare inställning. Vid en enkel jämförelse av svarsfrekvenserna ges denna hypotes inget stöd i materialet.

Nästan hälften (44 procent) av de som anser att Sverige borde ta emot fler människor umgås inte med invandrarna. På en lite lägre nivå ligger mellanetniskt umgänge bland dem som anser att reglerna måste lättas upp. Om vi tittar på den konstruerade variabeln flyktingaltruism (se sektion 4 ovan) finner vi också att nästan hälften (45 procent) av altruisterna inte umgås med invandrare på arbetsplatsen. En något lägre andel (41 procent) saknar helt kontakter med invandrare på sin fritid.

Beträffande de som anser att invandrarna är till fördel för Sverige finner man en klar majoritet (69 procent) som inte har kontakt med invandrare på sin fritid. Samma sak gäller 59 procent av dem som vill att invandrarna skall stanna i Sverige, dvs de som inte vill "köra ut dem". Mellanetniskt umgänge förekommer oftare bland dem som vill att Sverige i dagens läge skall lättas upp invandringsreglerna, för att fler skall få komma hit. Av dessa är det endast 37 procent som saknar kontakt med invandrade personer.

Frågor som kan ställas är varför så många svenskar med en positiv inställning till invandring/invandrare saknar kontakt med de människor av kött och blod som detta ställningstagande handlar om. Observera att analysen gäller socialt umgänge både på fritiden och på arbetsplatserna. Kan man förklara uppkomsten av positiva och generösa invandringsattityder mot invandring oberoende av egna och konkreta sociala erfarenheter av invandrarskap och invandrare? Skulle ökad social erfarenhet av invandrare bidra positivt till mellanetnisk förståelse och solidaritet? Eller är det tvärtom?

Kan det vara så att en grundförutsättning för altruistiska flyktingattityder är just det förhållandet att de saknar en social förankring i människors praktiska liv. Att dessa attityder bygger på moraliska imperativ av kategorisk karaktär (dvs bygger på ett påbud obetingat av egna behov eller sociala omständigheter)? Social erfarenhet av konkreta invandrarförhållanden skulle kanske inverka negativt på denna typ av attityder. Eftersom invandrarverkligheten är motsägelsefull och innehåller aspekter som inte alltid är trevliga eller överensstämmer med idealbilderna, kan denna

verklighetskontakt leda till en förändring av altruistiska (*kategoriska*) attityder i mer "negativ" (dvs mer realistisk eller *hypotetisk*) riktning.

8 Vilka faktorer påverkar attityder till invandrare?

Vi har ovan definierat en vidare indikator på flyktingaltruism som konstrueras med två attitydpåståenden. Denna variabel har omkodats så att den blivit en sk dikotom variabel, dvs den har endast två värden: 1 för altruism, 0 för frånvaro av altruism. Eftersom den beroende variabeln endast har två värden genomförs en multivariat kausalanalys med hjälp av en *logistisk regression* (Hosmer och Lemeshow 1989). En multivariat analys tillåter oss här att studera effekten av en variabel när de andra hålls under kontroll. Dvs vi kan analysera inverkan på individers attityder av deras umgänge med invandrare om vi i övrigt har samma förhållanden vad gäller kön, status etc.

En logistisk regression producerar ett flertal statistiska mått av vilka vi ska redovisa regressionskoefficienter (i tabellen betecknade B), signifikansnivå och de sk oddsen. Regressionskoefficienterna anger skillnader mellan en given kategori och en referenskategori i termer av logaritmerade odds. När B är positiv betyder det att oddset ökar. I vårt fall ökar oddset att man har en positiv attityd mot invandringen. Motsatsen gäller när B är negativ, då minskar oddset, och det blir mindre sannolikt att positiva attityder ska finnas hos en bestämd kategori av människor. Grovt förenklat anger koefficienten $\text{Exp}(B)$ med vilken faktor oddset förändras när orsaksvariabeln i fråga ändras en enhet. T ex om den ändras från 0 till 1, i fallet med de dikotoma förklaringsvariabler som används i denna analys.

För att förstå innebörden i den senare koefficienten är det enklast att ge ett exempel med variabeln kön. Har kvinnor mer positiva attityder till flyktingar än män? $\text{Exp}(B)$ beräknas genom att oddset för kvinnorna att vara altruister divideras med oddset för män att också vara det.⁸ Den är 1.40. Personer som inte rapporterat en altruistisk attityd jämförs alltså med de som gjort det. De senare har alltid värdet 1. Ett odds större än 1 innebär således en större chans att en viss kategori av respondenter – kvinnorna – uppvisar altruistiska attityder. Ett odds mindre än 1 innebär en mindre chans att vara altruist.

För att kunna avgöra i vilken utsträckning egenskaper som kön, ålder och etnicitet påverkar attityderna till invandrare kan den logistiska regressionsanalysen i Tabell 3 studeras. Resultaten i *Modell 1* ger vid handen att kön har större betydelse än ålder och etnicitet för att förutsäga flyktingaltruism. Men ingen prediktor visar statistisk signifikans (här enligt kriteriet $p = \leq .05$). Det är mindre sannolikt att äldre personer uppvisar positiva attityder. Är man äldre än 65 år är det mindre troligt att man har dessa attityder än om man tillhör yngre åldersgenerationer. Denna effekt är dock icke statistiskt signifikant. Invandrarbakgrund har som väntat en positiv effekt, men den är svag och icke signifikant, när hänsyn tas till de två andra prediktorerna.

När det gäller socioekonomiska förhållandena i *Modell 2* är det tre faktorer som är viktiga och statistiskt signifikanta ($p = \geq .05$) prediktorer för

flyktingaltruism. Dessa är Saco/Tco-medlemskapet, offentlig anställning och det faktum att man har yrkessysselsättning. Respondenter som är tjänstemän (och Tco/Saco-medlemmar) uppvisar ett estimerat odds på 2,1.

Personer med högskoleutbildning har mer än dubbelt så höga odds som respondenter med lägre utbildning. Mindre väntat är resultatet att en hög inkomst (≥ 20.800) inte har större – och framför allt inte signifikant – effekt i form av positiva attityder till invandringen när andra faktorer kontrolleras. Oddset sjunker i detta fall till 1,4. Det faktum att ”höginkomsttagarna” visar lägre odds än Saco/Tco-medlemmar och offentliganställda tyder på att många altruistiska attityder skapas främst hos personer i de två senare kategorierna.

I nästa steg testas huruvida det finns ett samband mellan sociala faktorer och en positiv attityd mot invandrare. Vi undersöker effekten av tolv sådana faktorer. Resultaten i *Modell 3* indikerar att de högsta oddsen för flyktingaltruism finns hos fyra kategorier av personer: de som har en partner (gift/sambo), de som har barn i skolåldern och de som har umgänge med invandrare på sitt arbete och sin fritid. Alla fyra effekterna visar ett odds på över 2,0 och är statistiskt signifikanta (dvs $p = \leq .05$).

I samma tabell framgår också två klart negativa effekter på flyktingaltruism. Bland de som bor i villa och de som bor i en mindre ort (med ≤ 10.000 invånare) är det klart mindre troligt att de har positiva attityder till invandringen. Att flyktingaltruism är mindre utbredd bland dem som bor i villa än hos folk som har andra upplåtelseformer stämmer överens med andra resultat som tyder på att höginkomsttagare och egna företagare är mindre altruistiska än andra jämförbara kategorier.

Tabell 4 rapporterar ytterligare en logistisk regression, i vilken de variabler från alla tre modeller som visar ett visst bivariat samband ($\eta = \leq .10$) tas med. I denna analys bestämmer vi att regressionsprogrammet ska inkludera enbart de effekter som uppvisar en signifikansnivå på $\leq .10$. Här framkommer endast tre effekter som är relevanta och statistiskt signifikanta: hög utbildning, Saco/Tco-status och fritidsumgänge med invandrare. Analysen visar alltså att när man tar hänsyn till hur ett stort antal individuella, socioekonomiska eller sociala faktorer tillsammans samverkar är det bara dessa tre som har stor betydelse för det som i denna analys kallas särskilt positiva attityder till en flyktingrelaterad invandring.

9 Sammanfattande slutsatser

Den första slutsats man kan dra angående flyktingaltruism är att den begränsar sig till en liten kategori människor. Denna kategori omfattar mellan 5 och 10 procent av befolkningen. I denna analys operationaliseras ”flyktingaltruism” som en attityd som innebär att man ställer sig positiv

till att lätta upp invandringsbestämmelser och/eller vill ta emot flera invandrare. I det analyserade SIFO-materialet uppskattas andelen flyktingaltruister i denna vidare mening till ca 10 procent av det svenska folket. Om man använder en strängare definition av "flyktingaltruism" (dvs personer som både vill mjuka upp reglerna *och* ta emot flera) är det endast 3 procent som har den inställningen.

En fråga som undersökts är huruvida olika attitydindikatorer är konsistenta (inbördes förenliga med varandra). Vi har konstaterat ovan att en viktig del av den flyktingvänliga opinionen är "attitydinkonsistent". Mindre än hälften av dem som anser att Sverige bör ta emot flera människor vill lätta upp invandringsreglerna. (En femtedel önskar sig faktiskt strängare regler för invandringen.) En tredjedel av dem som vill ta emot fler invandrare anser att invandrare är till nackdel för Sverige. Vår analys visar också att en klar majoritet av den invandrarvänliga opinionen (som anser att invandrare är till fördel för Sverige) inte har en altruistisk inställning till invandrare. Materialet visar även att faktiskt umgänge med invandrare också är ganska begränsat bland de respondenter som vill att fler ska få komma till Sverige.

Analysen av sambandet mellan umgänge med invandrare och attityder till invandringen reser också intressanta frågor angående de mekanismer som förklarar positiva attityder. Hos många personer med positiva attityder lär det inte finnas social erfarenhet av umgänge med invandrare. Det kan diskuteras huruvida detta förhållande är ytterligare ett tecken på "attitydinkonsistens", eller en indirekt indikator på en grundidé i en moralrelaterad definition av "flyktingaltruism". En sådan inställning definieras ovan som en moralisk plikt, eller ett *kategoriskt* imperativ, dvs som ett påbud som gäller oavsett hur sociala förhållanden eller individuella behov och erfarenheter påverkar de handlande människorna.

Hur det än förhåller sig med den saken är det mycket möjligt att den överväldigande majoriteten av medborgarna ser mer pragmatiskt på samhällets invandringspolitiska åtaganden. För de flesta kan det antas finnas ekonomiska villkor och social erfarenhet som är viktiga när de tar ställning i invandringsfrågan. Ur normativ synpunkt är det också viktigt att betona att social praktik och sociala mekanismer är av central betydelse för att folk från olika grupper skall förstå varandra bättre och eventuellt önska sig mer intensivt umgänge.

Vi har även analyserat sambandet mellan tre typer av faktorer som kan antas vara relevanta för att förklara attitydskillnader. Ingen av de analyserade individfaktorerna visade ett signifikant samband med attitydbildningen. Större relevans för att förklara attityder har sociekonomiska faktorer. Att man har en högskoleutbildning, tjänstemannastatus eller en anställning inom den offentliga sektorn påverkar attityder mot flyktingar och invandrare positivt. Minst lika relevanta är de sociala faktorer vi har studerat i

denna analys. Sociala resurser som människor skaffat sig via familjerelationer och umgänge med invandrare är viktiga faktorer bakom positiva attityder till invandring.

När det gäller den sociologiska profilen av detta attitydmönster visar denna analys att *flyktingvännerna i regel är relativt resursstarka individer. Det handlar om personer som har mycket kulturellt kapital, sociala resurser och även relativt bättre ekonomiska förhållanden tack vare tjänstemannayrken.* Således: slutsatsen i denna analys är att de sociala bärarna av flyktingaltruismen är de högskoleutbildade, de som har ett visst umgänge med invandrare på sin fritid och de som är tjänstemän inom den offentliga sektorn.

10 Slutkommentar: policyslutsatser

En öppnare diskussion av de attityder som dokumenteras i denna analys är nödvändig, både för att bättre förstå mellanetnisk samverkan i det civila samhället, och för de politiska institutionernas trovärdighet i invandrarfrågan. Kanske är det så att de positiva uppfattningar – som förvaltas i den offentliga debatten av de som Ottar Brox kallat för ”den moraliska eliten” – har avskärmat sig alltför mycket från den mångetniska verkligheten. Den flyktingaltruism som den moraliska eliten gör sig till massmedialt språkrör för, bygger på ideologiska och etiska ställningstaganden som ej finner en motsvarighet i de krav och villkor som invandringen ställer på människornas praktiska liv i det civila samhället.

I ljuset av de empiriska förhållanden som analyserats här, och som ligger i linje med tidigare avrapporterad forskning, kan man dra den policyrelaterade slutsatsen att seriöst samhällsarbete som försöker anpassa invandringspolitiken till en tid med nya problem och villkor, inte bör låta sig blockeras av den moraliska elitens altruism. Mycket i den pågående invandringssamtalshandlingen handlar om visumtvång för kosovoalbaner, men det finns en allmän kritik mot bristande humanism och generositet i den gällande invandringspolitiken. Balansen mellan behovet av nya åtgärder och kravet på solidaritet är givetvis svår. Nyckeln till att uppnå denna balans hittar man inte genom att enbart lyssna på altruisternas väl artikulerade diskurs i medierna.

Klyftan mellan de två invandringsföreställningarna – den som utformas av de välutbildades moralisk diskurs och de som utformas i mellanetniskt umgänge och människors praktiska livsvillkor – bör inte fortsätta att växa i det svenska samhället. Det drabbar inte bara politikens trovärdighet och handlingsutrymme på det invandrapolitiska området. Klyftan inverkar också negativt på det civila samhällets praktiska förutsättningar för mellanetnisk solidaritet. Saknas dessa förutsättningar blir det mycket svårt

att få igång de sociala och mellanmännsliga mekanismer som hjälper de nyanlända att integreras i det svenska samhället. Dessa mekanismer kan varken skapas av marknaden eller politiken.

En viktig uppgift för alla ansvariga aktörer i samhällsprocessen är *att diskutera hur och när samhällets förutsättningar för de invandrade medborgarnas integration påverkas av ett bestämt migrationsflöde*. Kanske går Sverige mot en invandrings- och integrationsutveckling i vilken frågan om restriktiva åtgärder – som altruismen under inga omständigheter lär vara beredd att diskutera – måste ställas.

NOTER

- ¹ Se t ex aktuell kritik i DN (94/3/13 och 4/7) i vilken *Jesus Alcalá* – liberal flyktingjurist, ledande företrädare för den moraliska eliten i den svenska flyktingdebatten – och fyra andra kända publicister gått till kompakt angrepp på Folkpartiets politik och moraliska trovärdighet i flyktingfrågan.
- ² Se t ex *en antologi med flera uppsatser* i Rushton och Sorrentino (1981). En aktuell svensk analys av könsrelaterad altruism och organdonation i Machado och Burns (1994).
- ³ En redan klassisk diskussion av altruism i familjelivet (som "utility function") från ett *Rational Choice*-perspektiv återfinns i Becker (1981). För en aktuell diskussion av andra teorimodeller från samma perspektiv se Bolle (1991) och Bergstrom (1989).
- ⁴ Ett *kategoriskt* (= obetingat, absolut) imperativ innebär i Kants etik ett påbud som är oberoende av vilka önskningsar eller behov individen har. Denna typ av imperativ ställs mot dess motsats, ett *hypotetiskt* imperativ, som betyder att påbudet är beroende av behov eller omständigheter.
- ⁵ Av den anledning fångar den till synes motsägelsefulla termen "flyktinginvandrare" en central dynamik såväl i aktuella invandringstendenser som vid tolkningen av folkliga föreställningar om densamma.
- ⁶ Invandrarbakgrund innebär att respondenten har en förälder eller båda föräldrarna född(a) utomlands.
- ⁷ En teknisk diskussion av "attitude consistency" och "attitude inconsistency" från ett mättingsprincipiellt perspektiv i Suárez 1980.
- ⁸ Odds beräknas så här: kvinnornas odds = antalet altruistiska kvinnor dividerat med antalet icke altruistiska, och männens odds = antalet icke altruister dividerat med antalet altruister.

REFERENSER

- Becker, Gary S. A. (1981) *Treatise on the Family*, Harvard University Press.
- Berstrom, T. (1989) "Love and spaghetti: The cost of virtue", *Journal of Economic Perspective*, vol 3, 165–73.
- Bolle, Friedell (1991) "On Love and Altruism", *Rationality and Society*, vol 3, 197–214.
- Diaz, Jose Alberto (1994) "Främlingar, fiender och medborgare. Bidrag till analys av främlingsfientlighet i Sverige. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr 1, s 34–51.
- Fryklund, Björn och Tomas Peterson (1989) "Vi mot dom." *Det dubbla främlingskapet i Sjöbo*. Lund University Press.
- Hosmer, David and Stanley Lemeshow (1989) *Applied Logistic Regression*. Wiley.
- Lange, Anders och Charles Westin (1984) *Majoritet om minoritet. En studie i etnisk tolerans i 80-talets Sverige*. En rapport från Diskrimineringsutredningen. Stockholm: Liber-Förlag.

- Lange, Anders och Charles Westin (1991) *Ungdomen om invandringen*, Del 1, Centrum för invandringsforskning (CEIFO), Stockholms universitet.
- Lange, Anders och Charles Westin (1993) *Den mångtydiga samhället. För hållningssätt till invandring och invandrare 1993*. Centrum för invandringsforskning (CEIFO), Stockholms universitet.
- Löw, Heléne (1993) "Rasistisk och främlingsfientlig brottslighet. Myter och verklighet", papper framlagt vid 9. Nordiske Migrationsforskerseminar, Danmark.
- Machado, Nora och Tom R. Burns (1994) "Female altruism. Gender differences in organ donation patterns." Discussion paper, sociologiska inst i Uppsala.
- Rushton, Philippe och Sorrentino Richard (1981) *Altruism and Helping Behavior*. Hillsdale N.J.
- Suárez, Pablo (1980) "Attitude consistency and validity-reliability assumptions – An exercise in methodological self-criticism", *Quality and Quantity*, 415–429.
- Westin, Charles (1989) *Den toleranta opinionen. Inställning till invandrare*. Stockholm: Delegationen för invandrarforskning.

SUMMARY

Jose Alberto Diaz

Friends of refugees – On refugee altruism, attitude inconsistency and sociological determinants.

This article presents an analysis of attitudes towards immigrants within the Swedish population based on a national representative sample of 1030 people (originally collected by the Swedish Institute for Opinion Research, SIFO, in 1993). The analysis focuses on sociological dimensions and profiles on the category of people who are generally positive towards refugees and immigrants. This is tentatively defines here as "refugee altruism". Frequencies of the two survey items used to operationalize this term show that its social dimension is quite limited.

The analysis reports several manifestations of "attitude inconsistency" within this category, for instance 1) many people who would like Sweden to take in more immigrants demand at the same time that the immigration rules should be more restrictive, or do not believe that immigration entails benefits for the country; 2) people who believe that immigration implies benefits for the country want more restrictive immigration rules. Another unexpected finding concerns the low level of social interaction between refugee-altruistic Swedes and immigrants. Many respondents who answer that immigration is good for the country, or who want Sweden to let in more foreigners do not interact themselves much with foreigners.

Finally, a multivariate analysis tests the relevance of three sets of explanatory variables. Gender, age and ethnicity show a weak single impact on attitudes when all the effects are controlled. Variables such as education, white-collar position and employment in the public sector, as well as social resources (people who have partners and children) are important in predicting positive attitudes towards immigrants.

Tabell 1. Attitydskonsistens i inställning till invandrare och invandringspolitik. Procenttal (SIFOs material)

<i>Uppfattning om invand- ringsbestämmelser</i>	<i>Uppfattning om ett lämpligt antal invandrare i Sverige</i>		
	<i>Ta emot fler invandrare</i>	<i>Finns lagom många</i>	<i>Finns redan för många</i>
Borde lättas upp	44	6	1
Borde förbli oförändrade	36	49	5
Borde bli strängare	20	46	94
	100	100	100
<i>Uppfattning om invand- ringens konsekvenser för Sverige</i>			
Mest till fördel	71	48	4
Tveksam/vet ej	14	33	9
Övervägande till nackdel	15	19	87
	100	100	100
<i>n =</i>	85	314	568

Tabell 2. Positiva ståndpunkter till invandringspolitik efter umgänge med invandrare. Procenttal. (SIFOs material)

	<i>Sverige bör ta emot fler invandrare</i>	<i>Invandrings- regler bör lättas upp</i>	<i>Invandrare är till fördel för Sverige</i>	<i>Invandrare bör få stanna i Sverige</i>
<i>Umgås med invandrare på sin fritid</i>				
Ja	56	63	31	41
Nej	44	37	69	56
	100	100	100	100
<i>n =</i>	86	56	243	605

Tabell 3. Logistiska regressioner med tre typer av prediktioner ("modeller") för flyktingaltruism (SIFOs material)

<i>Modell 1.</i>	B	p	Exp(B)
<i>Individuella faktorer</i>			
Ålder			
(äldre/yngre än 65 år)	-.10	.64	.90
Kön (kvinna/man)	.34	.10	1.40
Etnicitet (invandrar- bakgrund eller ej)	.15	.67	1.12
Konstant	2.22	.00	
<i>Modell 2.</i>			
<i>Socioekonomiska faktorer</i>			
Utbildning (har/har ej högskoleutbildning)	.82	.00	2.04
Inkomst (lägre/högre än 20.800 kr)	.34	.51	1.40
Förvärsarbete (har/saknar)	.67	.04	1.95
Facklig tillhörighet (medlem i SACO+TCO/LO)	.72	.00	2.07
Anställning i (offentlig/privat sektor)	.67	.01	1.97
Konstant	3.01	.00	
<i>Modell 3.</i>			
<i>Sociala faktorer</i>			
Umgänge med invandrare på arbetsplatsen (ja/nej)	.67	.00	1.96
Umgänge med invandrare på fritiden (ja/nej)	.69	.00	2.00
Bostad (villa/radhus +hyreslägenhet)	-.26	.05	.76
Civilstånd (gift+sambo/ ensamstående)	.83	.03	2.30
Föräldraskap I (har/har ej barn i förskoleålder)	.58	.06	1.79
Föräldraskap II (har/har ej barn i skolålder)	.76	.02	2.13
Ansvar för daglig varuinköp (ja/nej)	.29	.27	1.33
Urbaniseringsgrad (bor/ bor ej på en ort med högst 10.000 invånare)	-.31	.30	.74
Konstant	4.38	.00	

Tabell 4. Stegvis logistisk regression med signifikanta prediktorer för flyktingaltruism (SIFOs material)

	B	p	Exp(B)
Facklig tillhörighet	.48	0.03	1.64
Utbildning	.86	.00	2.39
Umgänge med invandrare på fritiden	.74	.00	2.09
Konstant	2.93	.00	